

بررسی نقش و طرح در هنر سوزن دوزی زنان بلوچ

ربابه حیدری^۱، علی محمودی عالمی^۲

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی پارچه و لباس دانشگاه غیر انتفاعی مارلیک نوشهر - ایران (نویسنده مسئول)

^۲ استادیار دانشگاه غیر انتفاعی مارلیک نوشهر - ایران

چکیده

سوزن دوزی یا بلوچ دوزی یکی از غنی ترین و زیباترین صنایع دستی به شمار می رود سوزن دوزی بلوچ در میانه مردم بلوچستان و دیگر نقاط ایران و جهان مورد استقبال قرار گرفته و در قالب یک کالای هنری صادرات به کشورهای اروپایی و دیگر نقاط جهان صادر می شود. علی رغم برخورداری شهرت فروان این هنر پژوهش های انجام شده در این عرصه کمتر پیرامون نقش و طرح به کار رفته در سوزن دوزی بلوچ صورت گرفته. هدف این پژوهش بررسی نقش و طرح در نقوش سوزن دوزی بلوچ است و تلاش است برای پاسخ گفت به این پرسش که آیا بین این نقوش با عناصر طبیعت و محیط پیرامون زن سوزن دوز بلوچ ارتباطی وجود دارد یا خیر، اگر چنین است عناصر طبیعت به چند دسته می توان تقسیم کرد. در این تحقیق به شیوه توصیفی و تحلیلی و روش جمع آوری اطلاعات کتابخانه ای است. نتیجه این پژوهش نشان می دهد که نقش و طرح بکار رفته در سوزن دوزی بیشتر از طبیعت الهام گرفته و زنان بلوچ ضمن توجه محیط پیرامون نقش کار کردی آن ها را نیز در تناسب با شیوه طراحی هندسی مد نظر قرار داده اند.

واژه های کلیدی: نقش و طرح، سوزن دوزی، بلوچ

۱. مقدمه

هنر سوزن دوزی بلوچ تجلی دهنده زیبایی های نشات گرفته از هنر و ذوق بانوان بلوچ می باشد (فریبا گرگیچ ، ۱۳۹۲: ۱)

سوزن دوزی آنچنان با زندگی بلوچ در آمیخته که وقتی در پی منشاء و مبداء آن برمی آییم در این کار توفیق نخواهیم یافت (اسفندیاری صبا ، ۱۳۷۹: ۱۳۳)

نقوش سوزن دوزی بلوچ گرچه در ظاهر بگونه اشکال منظم هندسی بر روی پارچه نقش می بندد. غالباً از میان عناصر طبیعی محیط بر گرفته می شود. زنان سوزن دوز بلوچ در جستجوی تزیینات ایده آل خویش ضمن استفاده از عناصر هندسی ساده فضای حقیقی طبیعت را با فضای مجازی در هم آمیخته و ارتباط بصری مناسبی را میان نقوش برقرار کرده اند (قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۲: ۶۲)

مهمترین صنعت دستی منطقه بلوچستان رودوزی و بافتنی است در واقع تنها استانهای از کشور که به تولید این صنعت مشغولند سیستان و بلوچستان ، اصفهان ، هرمزگان و آذربایجان شرقی و خراسانند و بیشترین تولید در این زمینه در بلوچستان و خراسان صورت می گیرد. (محترم خسرویان ، علی محمودی ، ۱۳۹۷: ۲)

هنر سوزن دوزی بلوچ همواره یکی از بر جسته ترین و چشم نواز ترین هنر در حوزه هنرهای سنتی و صنایع دستی به شمار می آید. ذهنیت زنان در برخورد با مسایل و شرایط حاکم بر جامعه ی آنان و بافت فرهنگی می تواند بیان کننده تفکرات ، هویت ، و نوعی جهان بینی ، امیدها و آرزوهای هنرمند باشد. (سیاوش مبارکی : ۳)

سوالات تحقیق:

۱) نقوش سوزن دوزی بلوچ دارای چه معنای می باشد ؟

۲) چه نقوش و رنگ هایی در خلق یک اثر سوزن دوزی دخیل می باشند ؟

۳) این نگاره ها را با تکیه بر عناصر طبیعت به چند دسته می توان تقسیم کرد ؟

روش تحقیق :

روش کار در این پژوهش به شیوه توصیفی و تحلیلی بوده و جمع آوری کتابخانه ای انجام شده است این پژوهش با انگیزش شناخت پوشاک محلی بلوچ، نقش و طرح سوزن دوزی بلوچ انجام گردید.

۲. پیشینه تاریخی و فرهنگی قوم بلوچ

اقوام بلوچ از اقوام بزرگ ایرانی هستند که در منطقه بلوچستان سکنی دارند کتیبه بیستون و تخت جمشید از قدیمی ترین اسنادی است که در آن ها به این سرزمین اشاره شده است در این آثار از بلوچستان به عنوان «ماکا» یا «مک» شده و این سرزمین چهاردهمین ایالات هخامنشی به شمار رفته است. (مخبر ، ۱۳۲۴: ۲۲)

بلوچ ها در قرن یازدهم و دوازدهم پس از حمله سلجوقیان و بیرون رانده شدن از کرمان و سیستان ، در مناطق فعلی جایگزین شدند و نام خود را بر این نواحی گذاردند(زهراریگی ، ۱۳۹۵: ۵)

بلوچ از دو واژه سانسکریت بل و اوچ ساخته شده است بل به معنی مقاومت یا قدرت و صلاحیت و اوچ به معنی بلند ، عالی و شکوه بنابراین بلوچ به معنی خیلی قدرتمند و با شکوه(دشتی ، ۱۳۹۴: ۸۶)

پیش از گسترش اسلام بلوچ ها پیرو دین زرتشت بودند اما در حال اکثریت آنها مسلمان و پیرو مذهب تسنن هستند(احمدی ، ۱۳۷۸: ۱۰۸)

بلوچ فعلی دارای دو ناحیه عمده است. از نظر زبان و لهجه نیز متفاوت می باشند یکی مکران در جنوب(که اسناد هخامنشیان به عنوان ماکا از آن نام برده شده است) و دیگری سرحد در شمال. مطالعات اولیه نشان می دهد که زبان بلوچی سرحدی پارتی و زبان مکرانی به پارسی باستانی نزدیکتر است و قرابت لهجه بلوچی سرحدی به لهجه گیلکی و قرابت لهجه مکرانی کردی شاید از همین جا ناشی شده است.(حسینی بر ، ۱۳۸۷: ۱۳۰)

قوم بلوچ دارای پوشاک مخصوص به خود است که یکی از قویترین ملاک های تمایز شان از دیگر طوایف ایرانی است. این قوم با حفظ ارزشهای فرهنگی خود در قالب پوشاک موفق به حفظ میراث فرهنگی شده است. تغییرات اندک پوشاک بلوچ نشان دهنده تداوم هویت قوم ان ها است.(قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۳: ۱۸۱)

۳. جامه سنتی زنانه بلوچ

لباس زنان بلوچ از فاخر ترین نمونه های پوشاک سنتی ایران است که به علت دارا بودن سوزن دوزی های بسیار زیبا از شهرت قابل ملاحظه ای برخوردار است .این پوشاک تنوع چشمگیری از لحاظ شیوه دوخت و طراحی وجود ندارد و دوخت آن از الگوی ثابت پیروی می کند. پوشاک زنان بلوچ از چند بخش اصلی تشکیل می شود عبارتند از : سرپوش ها ، تن پوشه ها ، کفش و زیورآلات(قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۳: ۱۹۴)

زنان ردای گشاد صاف از جنس نخ یا پشم سبک که تا وسط ساق پا می رسد می پوشند . این ردا یقه گرد و ساده دارد از جلو تا استخوان سینه چاک می خورد ، آستین های بلند و گشادند و قدری در مج تنگ میشوند روی شلوار گشاد به رنگ دیگری که در انتها تنگ می شود پوشیده شده در کمر با بندی کشی چین خورده و در قوزک پا تنگ می گردد..

تا این اواخر سربند زنان به طور ساده از تکه مستطیل شکل و از پارچه های نازک تشکیل می شد(سروک) که لبه هاییشا طرح ساده ای ، حاشیه دوزی شده و دقیقاً تا بالای زانو ها از پشت می افتاد بعد از انقلاب اسلامی زنان تشویق به پوشیدن چادر شدند که پوشاک گلدوزی شده زیبای آنها را به طور کامل می پوشاند..

با وجودی که شرایط اقتصادی در بلوچستان نامطلوب است .جواهرات توسط زن و خانواده اش به عنوان قابل جلوه جمع آوری می گردد.

بیشتر این جواهرات از نقره استبه طور غیرماهرانه ای شکل داده می شوندبا این وصف، طلا نیز توسط کسانی که از عهده آن برآیند استفاده می شودجواهرات به جواهرات زنان ترکمن و پاکستان شباهت دارد شامل پیشانی بند، آویز، گردنبند، انگو گوشواره به سبک های مختلف زینت آلات بینی می شود.(پیمان متین، ۱۳۸۳: ۲۹۰)

شکل ۲: زنان بلوچ با سربک و لباس محلی

(قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۳ : ۱۹۴)

شکل ۱: پیراهن زنانه سوزن دوزی بلوچ

(گلناز کشاورز وشهره جوادی ، ۱۳۹۷: ۹)

۴. پیشینه سوزن دوزی

سوزن دوزی هنر آراستن سطح رویین پارچه های ساده با بهره گیری از نخ های الوان سوزن و قلاب است و دستاوردکاران آن به مدد بخیه های ظریفی که بر منسوجات ساده می نشانند معمولاً تلفیق زیبایی از صبر ، شکیبایی و هنر را به نمایش می گذارند(اسفندیاری صبا ، ۱۳۷۹: ۱)

طی بررسی های باستان شناسی در چناره جنوبی دریای خزر صورت گرفته تاریخچه سوزندوزی به حدود ۸ هزار سال پیش برمی گردد. زمانی که اهالی آن منطقه از پشم گوسفندان به وسیله سوزن های شاخ داری که به جایی نهاده اند پارچه را می بافتند. از آن زمان تا کنون سوزن دوزی های سنتی ایران یکی از روشهای دیرینه تزیین لباس و منسوجات بوده است(فریبا گرگیچ ، ۱۳۹۲: ۲)

۵. هنر سوزن دوزی بلوچ

سوزن دوزی که در اصطلاح محلی به آن « سو چن دوزی » نیز گفته می شود از اصیل ترین هنر های رایج در میان اقوام بلوچ است .(قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۲ : ۶۵)

واژه دوچ با ریشه فعلی دوختن در فارسی هم ریشه است و ریشه در زبان های ایران باستان دارد. تنوع بسیاری در نقوش این هنر بومی مشاهده می شود که از تکرار تعداد بیشمار نقوش هندسی به وجود می آید. به تکه های سوزن دوزی لباس (زی آستین شامل پیش سینه ، جیب ، سرآستین و دمپای شلوار می باشد) (صادقی دخت ، ۱۳۸۹ : ۶۷)

شکل ۳. زی آستین (سوزن دوزی های زنانه بلوچ و اجزای آن) balochic.com

نقوش بکار رفته در هنر سوزن دوزی بلوچ را می توان به انواع انسانی ، حیوانی ، گیاهی و حاشیه تقسیم کرد در ادامه نمونه هایی است از آنها آورده شده است (گلناز کشاورز ، شهره جوادی ، ۱۳۹۸ : ۸)

سوزن دوزی بلوچ از آن دسته سوزن دوزی های است که طی آن تمام یا قسمت اعظم پارچه و بخیه های رنگین پوشیده می شود در سوزن دوزی ، دوخت به صورت خط هایی است که طرح هندسی به خود گرفته و از نوع دوخت ساتن است که در آنها قطر سراسر خطوط یکی است (زهراموش ، ۱۳۸۷ : ۷۷) در باب نقوش و ترکیب کلی سوزن دوزی های بلوچ و سایر ملل کوچ رو به یک باور مشترک می رسیم که همه اقوام با ساده ترین اشکال و خطوط سعی در رساندن پیام و ارتباط با هم نوع و بر جای گذاشتن آثاری از خود بودند ، ارتباطی که ردپایی از هویت و تحولات فرهنگی و تاریخی اقوام و ملل مختلف دارد. (زهراموش ، ۱۳۹۵ : ۷)

۶. خاستگاه نقش و نگاره های بلوچ را می توان در عرصه های زیر جستجو نمود:

۶.۱. عناصر طبیعت:

تجلی شکل های ساده و درشت طبیعت پیرامون در آثار هنری اقوام بلوچ انعکاس گسترده ای یافته است طبیعت خشک کویری ، کوه های بلند و سخت ، طوفان های شدید شن و سختی معیشت کشاورزی ، در طول تاریخ موجب شده است تا خشونت فرم ها و زاویه های تیز در هنر این اقوام مخصوصاً سوزن دوزی تجلی پیدا کند. (افروغ ، ۱۳۸۸ : ۸۳)

در این نقوش مثلث و زاویه اساس نقش ها را تشکیل می دهد نگاره های گیاهی و حیوانی از مهمترین عناصر مورد استفاده هستند که بازتاب فرهنگ کشاورزی ، عشایری و دامپروری است (قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۲ : ۶۶)

۶,۲. زیور آلات:

زرگری یکی از اصلی ترین صنایع دستی بلوچی است که نه تنها در هنر موسیقی کاربرد دارد بلکه در نقوش سوزن دوزی نیز تجلی یافته است. (قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۲ : ۱۸۹)

۶,۳. عناصر مرتبط با اعضای بدن انسان:

چشم که یکی از مهمترین اعضای بدن انسان است به شکل های مختلف در حلق نگاره های سوزن دوزی به کار می رود (زیور و زینت در دکالی ، ۱۳۸۵ : ۱۱۶)

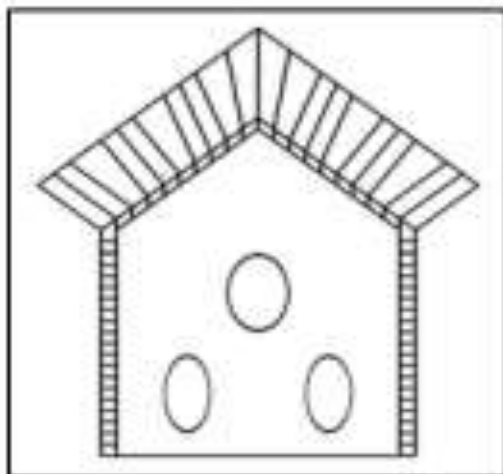
قابل ذکر است که چهره انسان در نقوش سوزن دوزی بلوچ به تصویر کشیده نمیشود ، چون نقاشی چهره یا هر جاننداری را گناه می دانند و معتقدند روز قیامت از چنین شخصی خواسته می شود که در آن اثر روح بدمد. (محترم خسرویان ، علی محمودی عالمی ، ۱۳۹۷ : ۷)

شکل ۴: چشم (قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۳ : ۱۹۰)

۶,۴. موضوعات ذهنی و تخیلی

تخیلات و آرزوها منشاء بخش دیگری از نقش های سوزن دوزی هستند (قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۳ : ۱۹۰) هنر مند بلوچ چون دیگر نگارگران نقوش عامیانه بیشتر به آفرینش های ذهنی خود توجه دارد . بلوچ در دنیایی از تخیل زندگی می ند ، چه بسا نقش هایی را می آفریند که صاحب ان نقش را عمر خود به چشم ندیده است مثل طرح طاووس که بلوچستان وجود نداشته است و بلوچ این نگاره را تعالی که با هندی ها داشته ، کسب نموده آدینک یعنی آینه نیز یکی از نگاره های مسلط بر دوخت بلوچ است . (نرما شیری ، ۱۳۹۴ : ۳۸ به نقل ناصح ، ۱۳۴۵)

شکل ۵: طرح کوه سر عاشق (قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۳: ۱۹۰)

۷. انواع نقوش سوزن دوزی

۷,۱. نقوش هندسی

نقش های هندسی بیشترین کاربرد را در سوزن دوزی زنان بلوچ دارد به گونه که هماهنگی حاکم بر نقوش سوزن دوزی تا حد زیادی مرهون تناسبات سنجیده میان تعداد بی شماری از عناصر هندسی بنیادین مانند مثلث ، مربع و لوزی و نظایر آن است تنوع به کار رفته در این نقوش بسیار زیاد است و در عین سادگی بسیار زیبا و جذاب است.(قاسمی و همکاران ۱۳۹۲ : ۶۷)

شکل ۶: نقش های هندسی (قاسمی و همکاران ، ۱۳۹۲: ۶۳)

۷,۲. نقوش طبیعی

نقوش طبیعی را میتوان مصادیق مناسبی از توجه بانوان هنرمند بلوچ به این ویژگی ها دانست آنها ضمن هماهنگ ساختن ساختار تجسمی نقوش طبیعی با سایر نقش های هندسی فضای منسجم و یکپارچه ای را ایجاد می کنند که کاملاً موزون و هماهنگ به نظر می رسد.

۸. نقوش طبیعی (وابسته به طبیعت) سوزن دوزی بلوچ را می توان به دو دسته نقوش گیاهی و حیوانی بررسی کرد:

۸.۱. گل و گیاهان

مرچک ، گل گلدان ، گل مورت ، نام گردنبندی از زیورآلات زنان بلوچ است ولی در اصل مورت درختی است که برگ های آن استفاده ی دارویی دارد ، مثل بردهای درخت کنار که از آن سدر تهیه می شود بورک به معنای شکوفه هایی به میوه نمی شود ، بهار همان فصل بهار است ، شیر گو از شیر ی خرما حاصل شده و چندن که نام درختی در هند است (د کالی ، ۱۳۸۵: ۱۱۵) هنرمند سوزن دوز بلوچ از اشکال هندسی به خصوص گوشه که قابلیت شغل پذیری بیشتری دارد برای ساختن

طرح گل های مختلف از این نقش بهره که از سوزن دوزی تعبیری به گلستان دوزی می کنند (ناگفته نماند که کلمه ی ئک به معنای گل است) (نرما شیر ی ، ۱۳۹۴ : ۳۶)

شکل ۷: چند نمونه از نقش های گیاهی (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۳)

۸.۲. نقوش حیوانی

این نقش ها را می توان به دو دسته نقوش انتزاعی و واقع گرایانه تقسیم کرد .

نقوش انتزاعی : این نقوش بر گرفته از ویژگی های شاخص انواع حیوانیاست که بیشتر آنها در خود منطقه بلوچستان وجود دارند . مانند کتار پادک در زبان بلوچی به معنای پای حشره است و نگاره آن برگرفته از نقوش ساده هندسی به شکل دایره محصور در لوزی با زائده های گوناگون است . این نگاره نیز از نقوش پر کار برد سوزن دوزی زنان بلوچ است.

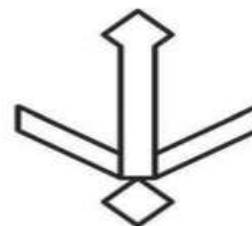

شکل ۱۰: طرح مرغ

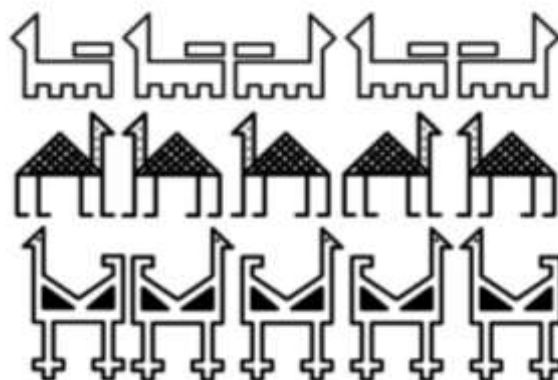

شکل ۹: طرح بال کبوتر

شکل ۸: طرح مرگ پانچ

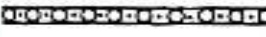
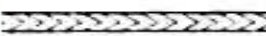

نقوش واقع گرایا نه : نقش واقع واقه گرایانه حیوانات گوناگون بیشتر بر دست بافته های عشایر ی اقوام بلوچ از قبیل نمکدان ،سفره ،گلیم و فرش کار برد دارد و استفاده از آنها پیشتر روی سوزن دوزی ها متداول نبوده است. اما در سال های اخیر استفاده از این نقوش به صورتی بسیار محدود بر خی محصولات سوزن دوزی مانند پشته ی ، پرده و رو میزی مشاهده می شود این نقش بسیار ساده طراحی می شود اما قاعده کاربرد نقوش هندسی همچنان در ان به چشم می خورد .(سیاوش مبارکی ۱۳:)

شکل ۱۱: تعدادی از نقوش حیوانی (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۹)

نقشه های پنجه پلنگ(سنبل قدرت) چم ماهی(چشم ماهی) ، مرگ پانچ(پای مرغ) ، شاخ قوچ(نماد قدرت و نیرو) و در برخی ملل و اقوام نشان خدایان بيشمار ، مادر الهه ها مانند آستارته بوده و جنبه ای از تاج ها و کلاه خود هاست ، طاووس(طاووس را نشان جاودانگی و زیبایی زندگی درباری ، سلطنت و زندگی توام با عشق و غرور ، فنا ناپذیری مقام و شهرت می دانند)کرمک ،(کرم کوچک ، سمبل آرامش و نظم) بال کبوتر(نماد عشق ، بشارت نیل گول اوج پرواز) جزء دسته نقوش حیوانی هست(زهرا ریگی ، ۱۳۹۵: ۱۰)

جدول شماره ۱: نقوش ساده و ترکیبی در سوزن دوزی بلوچ (نظری و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۱، ۴۵)

نقوش سوزن دوزی بلوچ (۲)															
تطبیق نمونه ها															
انواع نقوش				الگوی نقوش										نام نقش	تصویر نقش
۱		۲		۳		۴		۵		۶		۷			
۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲	۱	۲		
		•	•									•	•	گل پنتاس	
			•										•	گل تنک	
			•										•	گل شیدا	
		•	•		•								•	چونل	
		•				•									
		•	•		•					•				چشم سرمه ای	
		•	•							•			•	گورچم	
		•	•		•						•			چشم ماهی	
		•	•		•					•				گورچم	

کپ نال	گردلک	تلو موسیم	گره هل	اشک عروس	مرغ و چورگ

۹. رنگ های سنتی مرسوم در بلوچستان

شش رنگ اصلی سوزن دوزی بلوچ عبارتند از : سهر (قرمز)، شونز (سبز)، زرد، نیل (آبی)، اسپیت (سفید)، سیاه ترتیب رنگ از چپ به راست است اشاره به این نکته خالی از فایده نیست که بحث رنگ بندی، رنگ های قرمز یا قهوه ای، زرد یا نارنجی و سفید را برای گل و رنگ های سبز، آبی و مشکی را برای گوچ به کار می برند. در سوزن دوزی پر کار برخی از مواقع به دلیل عدم وجود رنگ ها ی مشابه را جایگزین شش رنگ اصلی می کردند. در مصاحبه هایی که با سوزن دوزان بلوچ در بسیاری از مناطق صوذت گرفت مشاهده شد که به جای استفاده از رنگ قرمز از رنگ قهوه ای یا ناسی استفاده می کردند، همچنین به جای رنگ زرد نیز از رنگ نارنجی به کار رفته است. در بحث نام گذاری، برخی به رنگ آبی، سبز می

گویند. (سیاوش مبارکی: ۱۹) رنگ های سیاه و سفید را مشخصا در تمام آثار سوزن دوزی بلوچ می توان تشخیص داد رنگ سومی که بسیار پر اهمیت در این هنر قرمز است که در سوزن دوزی اصیل رنگ هویت بخشی محسوب می شده است. آنچه بیشتر متداول بود قرمز اناری یا ، هوم است (سبز ، زرد ، آبی و قهوه ای به ترتیب دیگر رنگ هایی هستند که مورد استفاده می شود) (گلناز کشاورز ، شهره جوادی ۱۳۹۸: ۱۰)

شکل ۱۲: سوزن دوزی بلوچ با رنگ و نقوش سنتی (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶۲)

۱۰. نتیجه گیری

بلوچ ها به دلایل مختلف از جمله کمک به اقتصاد خانواده ، سرگرمی ، ارضای ذوق هنری..... از گذشته تا کنون با هنرآشنایی نزدیک داشته و هنرا درزندگی روزمره خود دخیل کرده اند. هنرتزیین پوشاک از جمله صناعی دستی است که باورها و ارزشهای غیر مادی جامعه راگسترش می دهد.

گر چه مبنای بسیاری از نقوش و طرح ها سوزن دوزی بلوچ بر پایه اصول هندسی نهاده شده است و این به خاطر ، سبک زندگی دامپروری که دارند موجب سمبل سازی هندسی می شود ، ولی طبیعت و بینش خاص مردم این منطقه به محیط پیرامون ارتباط مستقیم دارد . سوزن دوزی بلوچ دنیای از طرح و نقش و رمز و راز های است که پیوندی میان انسان ، طبیعت و آمال آرزو هایش می باشد. کیفیت های بصری چون ریتم ، تکرار ، تقارون و انتخاب فرم های هندسی مانند لوزی ، مثلث بر پویایی و زنده بودن نقوش سوزن دوزی بلوچ می افزاید.

دررنگ بندی سوزن دوزی بلوچ ، اصول رنگ بندی وترتیب آن رعایت می شود.

بیشترین رنگ به کار رفته در سوزن دوزی اصیل بلوچ رنگ قرمز یا قهوه ای بوده است که از باور های طبیعت مردمان این سرزمین گرفته شده است .

بررسی های صورت گرفته و نتایج بدست آمده علاقه بلوچ به حفظ سنت ها و پوشاک محلی، از افتخار آنها به تداوم سنتهای جمعی ایرانی و اسلامی حکایت دارد.

مراجع

- ۱-اسفندیاری ، منتخب صبا . نگرشی بر روند سوزن دوزی های ایران ، تهران انتشارات صبا (۱۳۷۹)
- ۲-احمدی، حمیده .(۱۳۷۸) قومیت و قوم گرایی در ایران افسانه و واقعیت ، تهران: نشر نی
- ۳-افروغ ، محمد(۱۳۸۸) و در هنر بلوچ کتاب ، کتاب ماه هنر
- ۴-حسین بر ، ملوک خاتون .حسین بر،ناصر .سوزن دوزی بلوچ
- ۵- خاموشی ،زهرا .(۱۳۸۷) تحول کاربرد تزیین در سوزن دوزی بلوچ و ترکمن
- ۶-دکالی ، زیور .دکالی ، زینت.(۱۳۸۵) هنر سوزن دوزی زنان بلوچ ، فرهنگ مردم
- ۷-دشتی ، (۱۳۹۴) کتاب بلوچ و بلوچستان
- ۸-صادقی دخت ، صدیقه .(۱۳۸۹) سوزن دوزی بلوچ. مشهد. نگارستان هنر
- ۹ -قاسمی ، مرضیه .محمودی ،سکینه خاتون .موسوی حاجی، سید رسول(۱۳۹۲) ساختار صوری نقوش طبیعی در سوزن دوزی زنان بلوچ(با تاکید بر نمونه های شهرستان سراوان)
- ۱۰-قاسمی ، مرضیه .محمودی ، سکینه خاتون . موسوی حاجی ، سید رسول(۱۳۹۳) پوشاک محلی بلوچ ها و پیوستگی آن با هویت ملی فصلنامه مطالعات ملی
- ۱۱-کشاوری ، گلناز . جواد ، شهره(۱۳۹۸) انتزاع نمادین در زیبا شناسی هنر بلوچستان نمونه موردی. سوزن دوزی بلوچ
- ۱۲- گرگیچ ، فریبا(۱۳۹۲) بررسی نقوش اصیل سوزن دوزی بلوچ
- ۱۳-یار شاطر احسان ، پوشاک در ایران زمین (از سری مقالات دانشنامه ایرانیکا) ، پیمان متین . چاپ دوم ،تهران : امیر کبیر . (۱۳۸۳)
- ۱۴- مخبر ، محمد علی(۱۳۲۴) مرزهای ایران ، تهران. کیهان
- ۱۵- مبارکی ، سیاوش. پژوهشی پیرامون نقش ، فرم و رنگ در هنر سوزن دوزی زنان بلوچ

۱۶-محمودی عالمی ،. علی . خسرویان ، محترم.(۱۳۹۷) سوزن دوزی و جایگاه آن در فرهنگ پوشش مردم بلوچ

۱۷- نرما شیرى ، ابوبکر ،(۱۳۹۴) بررسی عناصر نمادین هندسی در هنر سوزن دوزی بلوچ